

ALE LIPY!

Wyraźna nerwacja liścia, widoczne nerwy II i III rzędu oraz kępki białawych włosków w kątach nerwów – to cechy rozpoznawcze lipy szerokolistnej (liść z lewej strony). U lipy drobnolistnej nerwacja liścia jest słabo widoczna, a włoski w kątach nerwów są rude (liść z prawej strony).

FOT. A. KECZYŃSKI

Lipy to okazałe drzewa o sercowatych liściach, lekko zygzakowato wygiętych młodych gałązkach, jajowatych pączkach na każdym „zakręcie” pędu i opatrzonych u podstawy skórzastą, białawą podsadką kwiatostanach. Lipa lipie nierówna – w rodzaju tym wyróżnia się 20–25 gatunków; rosną one w umiarkowanej strefie Ameryki Północnej, Europy i Azji.

Podstawowe różnice między dwoma rodzimymi w Polsce gatunkami lip to: kępki rudych włosków na spodniej stronie liścia, słabo widoczna nerwacja, późniejsze kwitnienie i kwiatostany wyrzucone ponad liście u lipy drobnolistnej, białawe włoski na spodniej stronie liścia, wyraźnie widoczne nerwy nawet drugiego i trzeciego rzędu, wcześniejsze kwitnienie oraz zwisające pod liśćmi kwiatostany u lipy szerokolistnej. Liście, kwiaty i owoce lipy szerokolistnej są też z re-

Owoce lipy szerokolistnej jest filcowato owłosiony orzech o zdrewniałej lupinie, zwieszający się na długiej szypułce ze skrzydełkiem, które pozwala przenosić owoc przez wiatr nawet na znaczne odległości.

FOT. A. KECZYŃSKI

guły większe niż lipy drobnolistnej. Lipa drobnolistna występuje dziko na całym obszarze Polski poza górami, a więc jest gatunkiem rodzimym

Aby jednoznacznie określić kolor włosków w kątach nerwów liścia, warto posłużyć się lupą. Na zdjęciu: nasada blaszki liściowej u lipy drobnolistnej.

FOT. A. KECZYŃSKI

W czasie kwitnienia kwiaty lipy drobnolistnej są „wyrzucane” ponad liście, cała korona przybiera kolor żółtozielony, dzięki czemu możemy rozpoznać z dala ten gatunek.

FOT. A. KECZYŃSKI

w Puszczy Białowieskiej, natomiast lipa szerokolistna rośnie z natury tylko w południowej części kraju. Jednak w Parku Pałacowym w Białowieży młode pokolenie lipy szerokolistnej liczy tysiące osobników, a na powierzchniach badawczych w przylegającym do Parku Ogrodzie Stacji Geobotanicznej lipa szerokolistna pojawia się niemal równie często jak drobnolistna. Mimo rozmijających się częściowo terminów kwitnienia lipa drobnolistna krzyżuje się ze swoją szerokolistną krewniaczką, dając zmienne mieszańce, określane nazwą lipy holenderskiej. W stacyjnym Ogrodzie wyrosła spontanicznie taka właśnie krzyżówka. A wszystko to dlatego, że przy zakładaniu Parku Pałacowego przeszło 100 lat temu posadzono w nim także lipy szerokolistne...

Często szczyt tegorocznego przyrostu lipy przewiesza się na bok i w kolejnym roku rolę głównego wierzchołka wzrostu przejmuje jeden z niżej położonych pąków. Taki typ wzrostu nazywany jest w botanice wzrostem sympodialnym.

Zasięg lipy drobnolistnej, największy powierzchniowo ze wszystkich

Żywny grąd z lipą drobnolistną w drzewostanie. Puszcza Białowieska.

FOT. A. KECZYŃSKI

gatunków tego rodzaju, obejmuje większą część Europy, a na wschód sięga za Ural. Rozprzestrzenianie się tego gatunku na północ hamują niskie temperatury lata, uniemożliwiająca dojrzewanie nasion. Drzewo to nie znosi suszy, stąd jego brak w basenie Morza Śródziemnego.

Lipy rosną najczęściej w grądach i lasach zboczowych razem z klonem jaworem, najczęściej w formie domieszki, rzadko tworząc czyste drzewostany. Jeden z nielicznych takich drzewostanów w Polsce jest chroniony w rezerwacie Las Lipowy Obrożyska koło Muszyny. Drzewa te porastają żyzne, głębokie i umiarkowanie wilgotne gleby. Łacińska nazwa postaci grądu występującej w środkowej i wschodniej Polsce, *Tilio - Carpinetum*, została utworzona z łacińskich nazw rodzajowych lipy (*Tilia*) i graba (*Carpinus*), ze względu na znaczny udział tego pierwszego drzewa w drzewostanach. „*Tilia*” to łacińskie określenie łyka lipowego.

Lipa uważana jest za drzewo obdarzone pozytywną energią, korzystnie wpływające na zdrowie człowieka. Często, chętnie i od dawna sadzono ją w pobliżu domów. „Gościu, siądź pod moim liściem...” – kto z nas nie zna fraszki „Na lipę”? Drzewo to zauważali tacy twórcy jak Julian Ejsmond czy Konstanty Ildefons Gałczyń-

ski. Przez Słowian uważana była za drzewo święte. Miała chronić przed piorunami i złymi duchami. Przekonanie to przejęli potem chrześcijanie i bardzo często wieszali figurki Matki Boskiej na lipie i budowali kapliczki pod lipami. Wśród drzew rosnących wokół starych świątyń prym wiodą właśnie lipy. W Starożytnej Grecji była ona uważana za symbol niewinności i czystości.

Nazwa najbardziej letniego miesiąca – lipca pochodzi od kwitnienia lipy w tym czasie. Jednak nawet w Puszczy lipa drobnolistna nie zawsze czeka na „swoją” porę, zakwitając już w końcu czerwca. W czasie kwitnienia tego drzewa cały las aż huczy od pracujących owadów, a w powietrzu unosi się charakterystyczny zapach lipowego kwiatu... Częste są, i to nie tylko w Polsce, pochodzące od lipy nazwy miejscowości (Lipce Reymontowskie!), a także nazwiska. Ojciec szwedzkiego botanika, twórcy dwuwyrzowego nazewnictwa roślin, Karola Linneusza przybrał to nazwisko od lipy rosnącej w jego rodzinnych stronach.

W potocznej polszczyźnie „lipa” to także synonim produktu kiepskiej jakości lub bujdy, zapewne ze względu na miękkie, nie nadające się na budulec drewno.

W otoczeniu świątyń najczęstszym drzewem są lipy. Cerkiew w Szczytach-Dzięciołowie.

FOT. A. KECZYŃSKI

Najgrubsza lipa drobnolistna w Puszczy Białowieskiej ma 185 cm grubości na wysokości 130 cm od ziemi, czyli na wysokości piersi dorosłego człowieka. Stąd przy pomiarze grubości drzew mówi się o grubości w pierśnicy. Drzewo to rośnie w Obszarze Ochrony Ścisłej Białowieskiego Parku Narodowego.

FOT. A. KECZYŃSKI

Największa lipa drobnolistna w Polsce rośnie w miejscowości Cielętники, gmina Dąbrowa Zielona (powiat częstochowski). Ma ona wysokość 35 m, obwód 995 cm i liczy ok. 530 lat (dane z 2005 r.). Drzewo to trzeba było ogrodzić, ponieważ odwiedzający je pątnicy ogryzali korę, mającą jakoby właściwość uśmierzania bólu zębów.

Lipa drobnolistna może w Puszczy osiągać nawet dwa metry średnicy

prowadzone przez pracowników Zakładu Badania Ssaków PAN, ponad 80% zimowych obserwacji odpoczących kun leśnych związanych było ze starymi, dziuplastymi lipami. Dla kuny stara, dziuplasta lipa to jak mieszkanie z centralnym ogrzewaniem – legowisko zwierzęcia izoluje od mroźnego otoczenia gruba warstwa próchna. Podobnie większość gniazd myszołowa i puszczyka w Parku Narodowym umieszczona jest na starych lipach.

Wnętrza starych lip to najczęściej jedna, wielka dziupla, ciągnąca się od ziemi do wierzchołka. Na zdjęciu zwalona lipa przy Trybie Popręcznym w BPN. Jej wierzchołek, zalegający na drodze został odcięty, dzięki czemu możemy przekonać się o rozmiarze dziupli. FOT. A. KECZYŃSKI

pnia i ponad 40 metrów wysokości. Tylko dąb szypułkowy osiąga tu większe średnice pnia. Wiek starych drzew jest praktycznie nie do ustalenia – prawie wszystkie okazałe lipy mają ogromne dziuple. O tym jak puste w środku mogą być pnie lipy można się przekonać wędrując Trybem Popręcznym w Białowieskim Parku Narodowym. Na przekroju zwalonych w poprzek drogi pni widać tylko kilkucentymetrowej grubości ścianki, a całe wnętrze to jedna wielka pustka. Dziuplaste drzewa są często wykorzystywane przez zwierzęta jako kryjówki, miejsca gniazdowania i odpoczynku. Jak wykazały badania

Często do wnętrza dziupli wrastają korzenie, odzyskując składniki odżywcze z rozkładającego się drewna. Próchnowiska są siedliskiem bogatej fauny bezkręgowców – we wnętrzu drzewa bytują dziesiątki gatunków chrząszczy, owadów bezskrzydłych i innych bezkręgowców.

WOJCIECH ADAMOWSKI
Białowieska Stacja Geobotaniczna
Uniwersytetu Warszawskiego
ciąg dalszy w następnym numerze

LIPE ŚNILEŚ?

przyszłość bez trosk
kwitnąca – wielkie szczęście
wspinać się – spełnienie pragnień

ŹRÓDŁO: [HTTP://WWW.SNY.COM.PL](http://www.sny.com.pl)

LIPA I LIPIEC W PRZYSŁOWIACH POLSKICH

o człowieku

Dobrze mu jak chłopu pod lipą.
Obedrzeć jak lipkę [tzn. jak lipę z łyka].
Można się pośliznąć i w lipcu.
Potrzebny jak zdun w lipcu.
Co człowiek wystoji, niż świntym zostanie, a potem go postwióm mindzy sztyry lipy i wróble po nim seróm.
On jest taki jak lipowa siekiera. [o człowieku dobrym, miękiego serca].

„Nowa księga przysłów polskich”, red. Julian Krzyżanowski.
PIW, Warszawa 1972. wybór: Elżbieta Jabłońska

LIPOWE ROZMAITOŚCI

/.../Od wieków wiele ludów otaczało lipę szczególną czcią. Wierzono, że jest ulubionym drzewem bóstw. Była więc lipa opiekunem zarówno poszczególnych osób, jak i całych rodzin.

Na Łotwie lipę traktowano jako drzewo „żeńskie”. Kobiety ofiarowywały jej masło, mleko i sery w zamian za zbawienie i zdrowie rodziny. Mężczyźni z gałązek lipy wytwarzali kropidła, używane później w różnych pogańskich rytuałach. Nadwołżańscy Czeremisi i Mordwini właśnie pod lipami składali ofiary swoim bogom, błagając o urodzaj.

U czeremiskich kapłanów kijów lipowych używano jako amuletów i wieszczono z nich przyszłość. Również plemiona słowiańskie i germańskie, jeszcze przed chrześcijaństwem, z uwagi na różnego rodzaju pożytki, które dawała lipa, uważały ją za drzewo święte i otaczały szczególną czcią. Miała ona chronić ludzi przed piorunami i złymi duchami i dlatego właśnie, pod tym drzewem, odbywano narady wojenne i sądy. Później te stare tradycje uświęciło chrześcijaństwo, zawieszając na wielu lipach przyrodne kapliczki, a legendy o tych drzewach wiązano z postacią Matki Boskiej.

Sadzeniem lip upamiętniano często narodziny dziecka, śluby i dlatego w wielu szlacheckich rodzinach, w otoczeniu dworów było tak wiele tych drzew. Począwszy od Jana Kochanowskiego, lipa jako drzewo przyjazne człowiekowi była często sławiona przez poetów. Pisał o niej Juliusz Słowacki, Ignacy Krasicki czy Konstanty Ildefons Gałczyński. W tradycji Polaków nazwa tego drzewa została utrwalona w nazwie jednego z letnich miesięcy – lipca. /.../

Teresa Lewkowicz-Mosiej

ŹRÓDŁO: [HTTP://WWW.4WYMIAR.PL](http://www.4wymiar.pl)

/.../Jednakże, chyba największym szacunkiem otaczane były dąb i lipa (również w dawnej Polsce). Uznawano je za symbole lub świątynie bóstw, ołtarze służące do składania bogom ofiar oraz siedziby duchów opiekuńczych. Z mitologii Greków, na przykład, dowiadujemy się, że Filemon i Baucis – para pobożnych małżonków, którzy gościnnie przyjęli Zeusa i Hermesa zostali pośmiertnie przemienieni w dąb i lipę. Słowianie natomiast pod lipą składali objaty, czyli ofiary w postaci pokarmów. Na cześć tego drzewa nazwali nawet siódmy miesiąc roku słowem pochodzącym od jej imienia – lipcem. Lipa odgrywała dużą rolę w kulturze. Świadczą o tym liczne pieśni i przysłowia. Polskie podania głoszą, iż diabła tylko łykiem lipowym można związać, a kijem lipowym go odpędzić oraz, że pod lipą piorun nie zabije człowieka. W okresie renesansu bardzo modne było posiadanie na dworze szlacheckim pięknej i okazałej lipy. Chrześcijanie lipę poświęcili Matce Boskiej. /.../

Anna Rozwałka

ŹRÓDŁO: [HTTP://WWW.PRZYRODAPOLSKA.HOME.PL](http://www.przyrodapolska.home.pl)